

KRĖVOS PILIS

Krėva - svarbus politinis ir administracinis LDK centras, vienas iš Nalšios žemės centrų, XIV a. dalinės Krėvos kunigaikštijos, priklausiusios Gediminaičiams, centras, o XV a. pradžioje atlikus valstybės administracinę reformą ir įsteigus Vilniaus vaivadiją (1413) suformuojama Krėvos seniūnija ir Krėva tampa jos centru.

XIII a. Krėva pirmą kartą paminima rašytiniuose šaltiniuose. Seniausią Krėvos istoriją mena išlikęs Krėvos piliakalnis, turėjęs medinius įtvirtinimus. 1258 m. Daumanto valdomą Krėvos Nalšios žemę ir Lietuvą nusiaubė mongolų-totorių chano Burundajaus ir Voluinės kunigaikščio Vasilkos Romanovičiaus kariuomenė.

1338 m. Gediminas Krėvą ir buvusią Nalšios žemę paskiria savo sūnui Algirdui. Algirdas Krėvą valdo iki 1345 m., vėliau ji priklauso Algirdo sūnui Jogailai. Po Algirdo mirties (1377) Krėva, kaip ir kitos Algirdo valdytos žemės atiteko jo sūnui iš antrosios santuokos su Julijona Jogailai. Jogailos ir Kęstučio konflikto metu, kuomet 1381 m. Kęstutis užima LDK sostą, Jogaila ištremiamas į Krėvą. Su Krėva susijusi Kęstučio mirtis. Kai Jogaila 1382 07 20 padedamas Vokiečių ordino užėmė Trakus, Kęstutis su sūnumi Vytautu atvyko pas Jogailą į Krėvos pilį derybų, tačiau buvo klaida suimti ir įkalinti pilies bokšte. Kęstutis buvo nužudytas, o Vytautui pavyko pasprukti.

Krėva Jogailos gyvenime suvaidino itin reikšmingą vaidmenį. Tikėtina, kad Jogaila Krėvoje augo, čia praleido daug laiko ir vėliau – būtent iš čia prasidėjo Ldk Jogailos kelias į Lenkijos karalius. 1385 m. rugpjūčio 14 dieną Krėvos pilyje susitiko lietuvių ir lenkų delegacijos ir buvo pasirašyta Krėvos sutartis. Per kelerius metus nuo Lietuvos krikšto Jogaila fundavo vienuolika katalikiškų parapijų ir bažnyčių, viena jų – Krėvos Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia.

Jogaila išvykdamas į Krokuvą Krėvą paliko savo broliui Aleksandrui-Vygandui. Tačiau Vygandas miršta (1391 m. - nenuodytas) nepalikdamas palikuonių, o po jo mirties nunyksta dalinė Krėvos kunigaikštija. Krėvos žemės įeina į Vilniaus vaivadiją. Krėva tapo valstybine valda, kurią Lietuvos didieji kunigaikščiai skirdavo laikiniams valdytojams. 1433 m. pilį užėmė kunigaikštis Švitrigaila, rungęsis su Žygimantu dėl Ldk sosto. 1503–1506 m. pilį kelis kartus puolė ir gerokai apgriovė Krymo totoriai, 1519 m. užėmė ir nuniokojo Maskvos kunigaikščio Vasilijaus III kariuomenė. 1559 m. Krėvai suteikiamos Magdeburgo teisės. Krėva turėjo savivaldą – Magdeburgo teisę, tačiau ši teisė buvo apribota, nes miestą valdė ne magistratas, o seniūnai, kuriuos skirdavo didieji kunigaikščiai. Krėvos seniūnais buvo tokių garsių giminių, kaip Goštautai, Narbutai, Astikai, atstovai.

1564 m. (1566 ?) pilį Žygimantas Augustas padovanojo pabėgusiam iš Maskvos nuo Ivano Rūsčiojo Andrejui Kurbskiui ir paskyrė jį Krėvos seniūnu. Nuo to laiko pilis tampa privati, o ne valstybinė. Nors pagal LDK Statutą svetimšaliai neturėjo teisės užimti postų, susijusių su žemės valdymu, tačiau Žygimantas Augustas manė, kad toks sprendimas atitiks valstybės interesus.

Dabartinis Krėvos miestelis pradėjo formuotis aplink šioje vietoje XIV a. pradžioje pastatytą pilį. Tačiau Krėvoje dar iki mūrinės pilies būta medinių įtvirtinimų piliakalnyje. Mūrinė pilis pastatyta lygumoje tarp kalvų, Krėvelės upelės slėnyje, Krėvelės ir upelio Šlechciankos (Šlėktelės) santakoje.

Krėvos pilis – Lietuvos didžiųjų kunigaikščių pilis, pastatyta XIV a. I pusėje (greičiausiai po 1338 m.) Algirdo, senos medinės pilies vietoje. Ją po tėvo Algirdo mirties paveldėjo Jogaila.

Dar 1470 m. Krėvos pilis minima kaip viena iš šešių stipriausių LDK pilių, bet, kaip minėta, XVI a. pradžioje nuniokojama Krymo totorių, 1519 m. ją užėmė Maskvos kariuomenė, o 1526 m. vokiečių diplomatas Gerberštas apie pilį rašo taip: „Krėva – tuščia mūrinė pilis greta miestelio“. XVII a. karų su Maskva metu pilis buvo stipriai apgriauta dar kartą, pusė miestelio gyventojų žuvo.

Pilis palaipsniui neteko gynybinės funkcijos, XVIII a. pab. galutinai prarado karinę reikšmę, o statiniai palaipsniui buvo naikinami, ardomi ir griuvo patys. Tokia būklė tęsėsi visą XIX a.; pilis smarkiai nukentėjo per I Pasaulinį karą, kai trejus metus Krėva buvo fronto linijoje. Miestelis buvo

padalintas į dvi dalis, pilis atsidūrė vokiečių pusėje. Vokiečiai pilies pastatus panaudojo gynybiniais tikslais – juose buvo įrengti betoniniai gynybiniai įrenginiai (prie mažo bokšto ir pietinės sienos) ir sargybos aikštelės. Kartais dabartiniai tyrinėtojai klysta vokiečių 1915 m. bunkerius įvardindami kaip dar vieną bokštą ir juos netgi pateikia rekonstrukcijose. Rusų kariuomenė artilerijos pabūklais atakavo Krėvos pilį - XIV a. pradžios statinys negalėjo atsilaikyti prieš XX a. šaunamuosius ginklus (pilis buvo nepritaikyta gintis nuo šaunamojo ginklo).

Krėvos gyventojai taip pat prisidėjo prie pilies nykimo, pamažu ją ardė plytoms – aplinkiniai ūkiniai pastatai pastatyti iš raudonų ir labai panašių į pilies plytų.

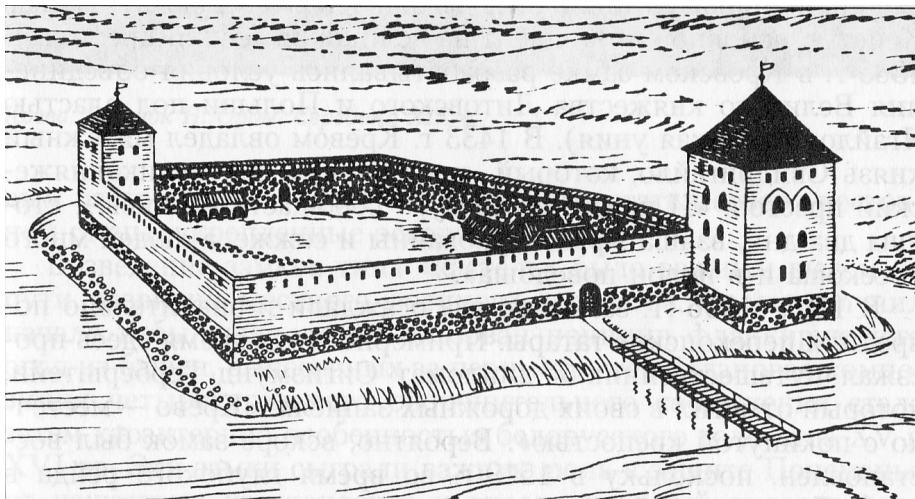
1929 m. Krėvą aplankė Lenkijos Respublikos prezidentas J. Moščickis. Tais pat metais Vilniaus vaivadijos Paminklų konservavimo komitetas pradėjo Krėvos pilies mūrų konservaciją.

Pilis nukentėjo ir Antrojo pasaulinio karo metais. Pastaruoju metu vykdomi konservavimo darbai.

Krėvos pilies griuvėsiai šiandien

Pilies architektūra. Pilis priskirtina ankstyvųjų lietuviškų aptvarinių (gardinių) pilių tipui, priklausė XIV a. suformuotai gynybinių įtvirtinimų sistemai. Pagrindinę gynybinę aptvarinių pilių funkciją atlieka kvadratinio plano aptvaras – sienos, papildytos vienu ar keliais bokštais. Galima sakyti, XIV a. pr. Lietuvoje buvo pastatytos keturios ankstyviausios tokio tipo mūrinės pilys „seserys“ - Kauno, Krėvos, Lydos ir Medininkų.

Krėvos pilies rekonstrukcija (M. Tkačiovas)

Pilies planas primena netaisyklingą trapeciją (šiaurinė siena – 85 m, rytinė – 108,5 m, pietinė – 71,6 m, vakarinė – 97,2 m). Iš rytų, pietų ir dalinai vakarų pusės pilis buvo juosiamą griovių, užpildytų patvenktų upelių vandeniu. Pilis turėjo du bokštus. Vienas iš bokštų, stovintis pilies aptvaro išoriniame šiaurės vakariniame kampe, vadinamas Kunigaikščio arba Kęstučio (tas, kuriame kalėjo ir mirė Kęstutis). Kvadratinis bokštas (18,65 x 17 m) turėjo ne mažiau nei tris aukštus ir rūšį-kalėjimą. Teigiama, kad bokšte gyveno kunigaikštis, jo šeimininkai ir pilies įgulos viršininkas. Manoma, kad kunigaikščio gyvenamoji patalpa buvusi antrame aukšte (jame langai didesni nei kituose aukštuose). Trečiasis aukštas buvo naudojamas gynybiniais tikslais, o virš jo greičiausiai buvęs dar ketvirtas aukštas, skirtas gynybai (tai liudija dar XIX a. šaltiniuose esantys aprašai). Apatinėje dalyje bokšto sienos storis siekia 3 m, viršutinėje dalyje – 2,5-2,6 metrus. Bokšto aukštis siekė daugiau nei 25 m, dabar išlikę griuvėsiai – apie 17,5 m aukščio, o gal jau ir mažiau ...

Kunigaikščio bokšto likučiai (*mytravel.by*)

Krėvos pilis XIX a. II pusėje (Napoleonas Orda, 1876)

XIX a. pilies bokšto aprašyme dar minima, kad jame būta tinkuotų sienų su freskos fragmentais. Aptvaro (gardo) sienų storis siekia 2,75 m, aukštis - 12-13 metrų. Dabar tik atskiri šiaurinės sienos fragmentai yra 12-13 m aukščio. 10 m aukštyje visu vidiniu pilies sienos perimetru ėjo medinė galerija, skirta gynybai (dar XIX a. buvo matomi šios galerijos balkių likučiai). Gynyba vyko nuo minėtos galerijos per kas 2,4 m išdėstytas šaudymo angas (šaudymo angų nėra išlikusių). Rytinės ir pietinės sienų vidiniame kampe stovėjo antrasis pilies bokštas (11x10,65 m), jis greičiausiai pastatytas šiek tiek vėliau nei visas pilies pastatas (XIX a. bokštas dar buvo geriau išlikęs, dabar jo sienos siekia 6,6 m). Bokštas buvęs 3-4 aukštų.

Antrojo – Mažojo bokšto likučiai (*mytravel.by*)

Šiaurinėje sienoje buvo įvažiavimo vartai. Vartai neišlikę - šioje vietoje siena yra nugriuvusi, tačiau XIX–XX a. sandūros fotografijose vartai dar gerai matomi (4,26 x 2,84 m). Pilis greičiausiai turėjo dar vienus – pietinius vartus.

1893 m. Vilniaus archeologas F. Pokrovskis vykdė pirmuosius Krėvos pilies archeologinius tyrimus.

Archeologiniai tyrimai Krėvos pilies kieme rodo buvus ganėtinai nedidelį kultūrinį sluoksnį – 0,5-0,7 m gylyje kieme rasta keramika datuojama XIV-XVI a., taip pat pasitaikė glazūruotų ir neglazūruotų koklių, stiklo šukių, aptikta čerpių likučių. Pilies kiemas buvo grįstas akmenimis ne visas, o tik atskiri takai-keliai, aikštelės prie bokštų. Pietrytinis pilies kiemo kampas buvo pelkėtas ir balotas.

Taip pat žr.:

- Крево // Глобус Беларуси (<http://www.globus.tut.by/krevo/index.htm>)
- м. Крэва // Radzima.org (http://www.radzima.org/pub/miesta.php?lang=by&miesta_id1=hrsmkrev)
- Крево.by (<http://krevo.by/>)
- Крэўскі замак // Путешествия по стране (<http://www.mytravel.by/kreuski-zamak/>)
- Крэўскі замак // Замки Беларуси (http://zamki.fatal.ru/catalog/krevo_castle.html)